

53. Толстой Д. А. Римский католицизм в России. Санкт-Петербург: Тип. Демакова 1876. 483 с.

54. Radwan M. Carat wobec kościoła grekokatolickiego w zaborze Rosyjskim. 1796–1839 Roma Lublin: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, 2001. 504 s.

Виктория Билык. Униатская церковь в городах и местечках Волынской губернии (первая треть XIX в.).

В статье на основе архивных материалов показывается сеть греко-униатских приходов в городах и местечках Волынской губернии, определяется количество прихожан в них, массовая доля униатов в общей численности городского населения края. Внимание обращается на борьбу горожан против мер царской власти, направленных на ликвидацию Униатской церкви. На конкретных примерах показаны основные методы и формы этой борьбы. Установлено, что в начале XIX в. горожане-униаты прибегали к мирным формам протеста (жалобы, тайное исповедание своей веры), а в конце 1830-х гг. они все чаще стали прибегать к открытым бунтам, в которых принимали участие представители различных социальных групп городского населения: мещане, крестьяне, духовенство, шляхта. Особый акцент делается на роли этой борьбы в социокультурном развитии волыньских городских поселений. Подчеркивается необходимость дальнейшего детального изучения этноконфессионального пространства волыньских городов и местечек в определенный период.

Ключевые слова: город, местечко, Волынская губерния, Греко-униатская церковь, униатский приход.

Victoria Bilyk. The Uniate Church in the Cities and Towns of the Volyn Province (First Third of the XIX Century). In the article on the basis of archival materials the network of greco-uniate parishes in cities and towns of the Volyn province is shown, the number of parishioners in them is determined, the mass share of Uniates in the total number of the urban population of the region. The attention is drawn to the struggle of city dwellers against the measures of royal power, aimed at the elimination of the Uniate Church. Specific examples show the main methods and forms of this struggle. It was found out that at the beginning of the XIX century the Uniate people resorted to peaceful forms of the protest (complaints, secret confessions of their faith), and in the late 1830s, they increasingly began to resort to open riots involving representatives of various social groups of the urban population – townspeople, peasants, clergy, nobility. Particular emphasis was placed on the role of this struggle in the socio-cultural development of Volyn city settlements. It is emphasized the need for further detailed study of the ethnoconfessional space of the Volyn cities and towns of the designated period.

Key words: city, town, Volyn province, Greco-Unia church, uniate parish.

Стаття надійшла до редколегії
10.08.2018 р.

УДК 94(477.82:100)«1915/1916»:355.422

Петро Хомич

Волинське Полісся під час Першої світової війни: бойові дії в 1915 – на початку 1916 рр.

У статті здійснено аналіз ходу воєнної кампанії на Волинському Поліссі в 1915 – на початку 1916 рр. Головну увагу приділено динаміці просування лінії фронту в цьому регіоні, основним військовим операціям, які відбувалися під час так званого «великого відступу» російських військ та в умовах стабілізації фронтової лінії по річці Стир на межі 1915–1916 рр. На основі вивчення широкого кола історичних джерел відтворено перебіг окремих боїв і локалізовано їх із прив'язкою до сучасних населених пунктів Волинського Полісся, охарактеризовано сили й засоби ведення бойових дій воюючими сторонами, проаналізовано наслідки головних битв та їх вплив на загальну ситуацію на Південно-Західному фронті. Висвітлено участь польських легіонерів у битвах із російськими військами на території сучасного Маневицького району.

Ключові слова: Перша світова війна, Волинське Полісся, Південно-Західний фронт, бойові дії, російська армія, австро-німецькі війська, польські легіони.

Постановка наукової проблеми та її значення. Події Першої світової війни на Волині частково висвітлені в публікаціях науковців та краєзнавців. Однак вони основну вагу приділяють подіям 1916 р., насамперед так званому «Брусилівському прориву». Питання бойових дій у 1915 р. лише епізодично та поверхово розкрито в працях сучасних дослідників. Викладений у їхніх публікаціях матеріал не дає

повного уявлення про хід та специфіку воєнної кампанії на Волинському Поліссі, а отже, існує потреба глибше дослідити й систематизувати військові дії 1915 – початку 1916 рр. у регіональному аспекті.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Наразі в сучасній українській історіографії немає комплексної праці щодо висвітлення перебігу бойових дій у роки Першої світової війни на території Волинського Полісся. Частково окремі аспекти досліджуваної проблеми відображено в наукових напрацюваннях О. Соловйова [32–33], В. Науменка [11–12], Я. Шабали [37]. Більш детально цю тему розглянуто в статтях О. Дем'янюка, зокрема й у розрізі окремих районів Волинського Полісся [4–6]. Водночас у них бракує прив'язки конкретних подій до відповідних населених пунктів, що, зі свого боку, не дає змоги відтворити цілісну картину бойових дій у Поліському регіоні.

Мета статті – проаналізувати хід воєнної кампанії на Волинському Поліссі в 1915 – на початку 1916 рр., на основі широкого кола джерел реконструювати окремі важливі її епізоди в контексті їх впливу на загальну ситуацію на Південно-Західному фронті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як згадував генерал О. Брусилов, у середовищі російського військового командування вважалося аксіомою, що Полісся не придатне для ведення бойових дій, оскільки тут неможливі воєнні операції значними силами й не може бути суцільного бойового фронту [3, с. 156]. Однак реалії війни спростували цю аксіому, тим більше за інтенсивністю та масштабністю боїв, за кількістю жертв з обох боків, бойові дії на Поліссі перетворили його в один із найважливіших воєнних театрів.

Із початком війни ситуація на Волинському Поліссі була відносно спокійною. На початку серпня 1914 р. бої між російськими й австрійськими військами на Південно-Західному фронті велися в південних волостях Володимир-Волинського та Луцького повітів. Поліські волості перебували в тилу російських військ. Воєнний стан у цьому регіоні позначився мобілізацією чоловіків до діючої армії, реквізицією продовольства, залученням місцевого населення до робіт, пов'язаних із тиловим забезпеченням діючої армії.

У серпні – вересні 1914 р. Російські війська розпочали активні наступальні дії на Південно-Західному фронті. Унаслідок Галицької битви (6 серпня – 13 вересня) вони зайняли переважну частину Галичини та Буковини, вийшли до Карпат. Із листопада 1914 р. там розпочалися запеклі позиційні бої між російськими й австрійськими військами. Активні дії російських військ на Східному фронті Першої світової війни в 1914 р. завадили краху німецькому бліцкригу. У зв'язку з цим наприкінці 1914 р. німецьке командування прийняло рішення перекинути додаткові сили із Західного фронту, щоб вивести з війни Росію. У результаті успішного наступу австро-німецькі війська змусили російську армію відступити на лінію Івангород–Люблін–Холм. Унаслідок Горлицького прориву й наступу німецьких військ проти сил Північно-Західного фронту виникла загроза оточення основного угруповання російських сил у центральних районах Польщі. У цій ситуації російське командування прийняло рішення про стратегічний відступ на схід.

На початку липня 1915 р. фронт наблизився до Волині. У боях 3–5 липня I австрійська армія, прагнучи здійснити наступ на Володимир-Волинський, у кількох місцях прорвалася на правий берег Бугу, але була відкинута назад [10, с. 294]. Наприкінці липня – на початку серпня 1915 р. на Володимир-Волинському напрямі точилися запеклі бої. 28 липня російська кіннота навіть потіснила противника [22]. Однак 16 серпня австро-угорським військам удалось оволодіти Володимиром-Волинським. На цій ділянці російські позиції утримувала 8 армія Південно-Західного фронту. У випадку посилення ворожого наступу передбачався відхід її правого флангу на лінію Луцьк–Рожище [34, с. 78, 84].

Наприкінці липня 1915 р. австро-німецькі війська почали просуватися на північному заході Волині з боку Влодави. 27 липня, відтісняючи російські війська до Бугу, німці застосували задушливі гази, однак їхня атака була відбита [22]. На початку серпня росіяни відсунуто на правий берег Бугу й 6 серпня розпочалися бої за село Піща (сучасний Шацький район), які тривали кілька днів [27]. 9–10 серпня 1915 р. австро-німецькі частини розпочали наступ на ковельському напрямі [28]. Російські війська, хоч і на деякий час стримали цей наступ, залишили Ковель та змушені були відступати вглиб Волинського Полісся.

Отже, на кінець серпня Волинським Поліссям проходила лінія двох фронтів – Західного й Південно-Західного. Орієнтовна лінія розмежування між ними пролягала залізницею Ковель–Сарни. Війська Західного фронту під тиском австрійських і німецьких військових частин відійшли в напрямку Ратно–Кобрин, у результаті чого між флангами двох фронтів – Південно-Західного та Західного – утворився розрив приблизно у 60 км. Південно-Західний фронт установився на лінії Броди–Луцьк–Чорторийськ.

Австро-угорське військо командування планувало, витіснивши російські війська з Галичини, одночасно перейти в наступ на Волині. Основний напрям удару планувався через розрив, який виник на Волинському Поліссі між Західним і Південно-Західним фронтом. У подальшому ході операції планувалося відтіснити праве крило Південно-Західного фронту в район Луцька й оточити його, для чого мали бути задіяні 1-ша та 4-та австро-угорські армії [35, с. 125].

На правому крилі Південно-Західного фронту на цей час розташовувалися підрозділи 8-ї армії генерала Брусилова. Ситуація набирала загрозливого характеру для російських військ. Адже за наказом Верховного головнокомандувача російських військ майже половину особового складу 8-ї армії перекинуто північніше для нівелювання переваги австрійських армій, яка намітилася на лінії Ковель–Володимир-Волинський [1, с. 108]. Підкріплення правого флангу резервними частинами, укомплектованими молодими недосвідченими офіцерами та майже ненавченими бійцями, на думку командувача армії О. Брусилова, не могло забезпечити надійне утримування позицій, тому він прийняв узгоджене з командуванням фронту рішення планомірно відводити свої війська, утримуючи лінію фронту й, за нагоди, контратакуючи противника.

Максимального просування австро-угорських військ досягнуто наприкінці літа виходом до р. Стир у районі с. Колки. Російські війська змогли на деякий час утримати плацдарм на лівому березі р. Стир, котрий простягнувся по лінії Чорторійськ–Костюхнівка–Галузія–Залізниця. Після тривалих боїв із переважаючими силами ворога генерал О. Брусилов вирішив відвести праве крило й центр своєї армії за р. Горинь. Для посилення правого флангу Південно-Західного фронту сформовано 39 армійський корпус під командуванням генерала Стельницького. Оскільки корпус складався переважно з резервістів, командувач 8-ї армії прийняв рішення посилити його 4-ю стрілецькою («Залізною») дивізією під командуванням А. Денікіна. На 39 корпус і «Залізну» дивізію покладалося завдання прикривати відступ основних сил ген. Брусилова й затримати противника на р. Стубла (права притока Горині). Австрійці вводили в бій усе нові сили, намагаючись охопити правий фланг 8-ї армії та командувач 4-ї дивізії А. Денікін змушений був розтягнути фронт на 15 км. У такій ситуації перейти до стратегічної оборони було неможливо – і генерал Денікін вирішив стримати наступ ворожих військ, удаючись до контратак. Із 21 серпня він тричі переходив у наступ і трьома атаками «Залізна» дивізія прикувала до себе 3 австрійські дивізії й стримала обхідний маневр противника на правий фланг Південно-Західного фронту. Після важких боїв 8–11 вересня російські війська витіснено за Горинь [7, с. 261].

Для посилення 8-ї армії штаб Південно-Західного фронту передав їй із 9-ї армії 30-й корпус генерала Зайончковського [10, с. 310]. Отримавши поповнення, ген. Брусилов ініціював проведення контрнаступу й отримав на це згоду головнокомандувача фронту. Його мета – відкинути противника за р. Стир. На початку вересня розпочався успішний наступ 8-ї російської армії. У районі Дубна, Вишнівця та Деражно завдано поразки підрозділам австро-німецьким арміям генералів Пухалло й Бем Ермолі, узято в полон понад півтори тисячі солдатів та офіцерів, захоплено великі трофеї [10, с. 311]. Зокрема, у районі Деражно російські війська переправилися через Горинь і взяли в полон австрійський батальйон. Просунувшись потім стрімким контрударом на захід від Клевани, біля села Олешва захопили понад 1000 полонених [14]. Російська преса повідомляла, що загальним ударом на рівненсько-ковельському напрямку вдалося вибити противника й він змушений був хаотично відступати. У селі Руда-Красна, на південь від Деражно, російські війська розбили противника в лісі й захопили до 1800 полонених, захоплені кулемети розвернули проти ворога [15].

Активізувало наступальні дії також праве крило Південно-Західного фронту. Під час атак укріплених позицій противника на північний схід від Колок російські війська, переслідуючи ворога, загасили запалений противником міст через Стир і змусили ворога тікати в ліси. Колки зайняли росіяни [16]. На Стоході, у районі залізниці Ковель–Сарни, російські війська вибили противника з Черська. У районі Рожищ російська кіннота атакувала австрійців у кінному строю й переслідувала їх чотири версти, багатьох ворогів порубали, понад 200 взяли в полон. Інший російський кінний підрозділ, своєчасно виявивши відступ колони противника від Ківерців на Луцьк, атакував її. Узято в полон п'ять офіцерів, 500 нижніх чинів, 10 кухонь і хор музикантів [26].

У цій ситуації О. Брусилов вирішив розвивати успіх далі й узяти Луцьк. Завдяки швидкому маневру 4-ї «залізної» дивізії за підтримки 30 та 39-го корпусів генералів Зайончковського й Стельницького Луцьк узято російськими військами 24 вересня 1915 р. [7, с. 261].

Начальник Генерального штабу Німецької імперії Ерік фон Фалькенгайн згадував, що австро-угорська армія була шокована контрударом росіян. Щоб виправити ситуацію, верховне головнокоман-

дування виділило їй на допомогу дві німецькі дивізії з правого крила фронту принца Леопольда. Ліве крило австро-угорського фронту взято під німецьке військове командування й 4-ту армію разом із правим крилом фронту принца Леопольда об'єднано в окрему групу під командуванням німецького генерала А. фон Лізінгена [35, с. 141].

Генерал Лізінген висунув із району Ковеля 24-й німецький корпус для нанесення удару у фланг та в тил групі російських підрозділів, які зайняли Луцьк. Саме цим, на нашу думку, можна пояснити наказ командувача Південно-Західного фронту залишити Луцьк і відвести частин 8-ї армії на схід – до Клевая. В іншому випадку їм могло загрожувати оточення. За цим же наказом корпусу генерала Зайончковського та «залізній» дивізії належало «заховатися» в лісах на схід від Колок і коли ворог вийде на дорогу Колки–Клевая – атакувати його з флангу. Генерал Денікін згодом назвав це рішення помилковим [7, с. 262]. Генерал Брусилов також критикував його й у своїх спогадах відзначив, що ця тактична схема генерала Іванова не спрацювала, оскільки великі сухопутні та кавалерійські сили неможливо було таємно перекинути в умовах ведення противником активної розвідки. Окрім того, важко було цілому корпусу й трьом дивізіям кінноти збудувати тут ефективну лінію оборони через сильну заболоченість місцевості. Ціною великих зусиль довелося тут влаштувати нескінченні гаті, наводити мости, окопи в повний зріст не можна було викопати через близькість ґрунтових вод, тому потрібно було будувати їх із колод, присипавши із зовнішнього боку землею. Унаслідок цього розпорядження також виникали певні тактичні прогалини в розташуванні підрозділів 8-ї армії. Тому, щоб не дати німцям уклінитись у свій правий фланг і відірвати його від 3-ї армії, яка в той час входила до складу Західного фронту, Брусилов змушений був розтягнути його від Колок і далі до Кухоцької Волі [2, с. 188].

Становище, у якому опинилася 8-ма армія після відходу, викликало занепокоєння її командувача. Як згадував О. Брусилов, він уважав за необхідне відкинути супротивника на захід, аби зміцнитися на Стиру від Торговиці – Луцька на північ і далі на Стохід, усіяко намагаючись захопити Ковель. Для підсилення правого флангу командарму вдалося домогтись у головнокомандувача Південно-Західного фронту передачі йому 2-ї стрілецької дивізії. Із 2 та 4-ї стрілецьких дивізій сформовано новий 40-й корпус, який, на думку Брусилова, за бойовим складом був одним із найкращих у всій російській армії. Саме цим корпусом та його сусідом 30-м корпусом і кіннотою він вирішив завдати короткий удар правим флангом у розрахунок відкинути німців від Чорторійська й захопити Колки, щоб скоротити фронт і поставити ворога в гірші життєві умови протягом зимових місяців [2, с. 196].

На початку жовтня в ході контрнаступу російських військ на Волинському Поліссі вдалося на деяких ділянках потіснити ворога та зайняти низку населених пунктів. Так, 2 жовтня 1915 р. цілий день тривали бої за Колодії. Урешті, артилерія австрійців отримала наказ бомбардувати й спалити село. Польські легіонери змушені були відступити з Колодіїв до Костюхнівки. 3 жовтня о 1-й годині ночі росіяни атакували Костюхнівку. На ранок легіонери змушені були відступити з села та зайняти оборону на узвишші, розміщеному в східній околиці. Оборону тут тримали 6-й полк піхоти й 1-й полк драгунів III бригади Легіону. О 5-й годині ранку росіяни застосували артилерію. Не витримавши натиску, легіонери змушені були відступити на Вовчок, де зайняли оборону. Однак і тут їм не вдалося втримати свої позиції та довелося відступати до Маневич. 4 жовтня росіяни пішли в наступ на Новосілки й Лісове, зайняли Галузію [8, с. 329–331].

5 жовтня точилися бої в смузі залізниці Ковель–Сарни. Тут російські війська зайняли села Вулька-Галузіївська, Оптове, Вовчецьк, Медвежку та змусили противника хаотично відступати. Супротивник місцями відступав [18]. На південний захід від Чорторійська його відкинуто росіянами до с. Новосілки, причому взято в полон близько 160 нижніх чинів і захоплено один кулемет [13]. 7 жовтня штаб Верховного Головнокомандувача повідомляв, що південніше Прип'яті російськими військами з боями взято село Лісове (на північний захід від Чорторійська) [19].

Австро-німецькі війська чинили відчайдушний опір. Зокрема, за оперативним повідомленням штабу російських армій, 8 жовтня на річці Прип'яті в районі переправи біля с. Невель противник зайняв село Комори. У районі на північний захід від Чорторійська відбувся штиковий бій біля села Гута Лісівська. Село кілька разів переходило з рук у руки, а атаки ворога на Лісово були відбиті російськими військами. На південь від Чорторійська війська росіян, незважаючи на кулеметний вогонь і неодноразові контратаки противника, опанували його позиції на схід від колонії Мілашева, Великого Стовигорожа та з боєм зайняли село Чорниж [20].

10 жовтня австро-німецькі війська контратакували на південь від Прип'яті, унаслідок чого зайняли село Дбайливу Волю. По річці Стир біля Новосілок, вище від Чорторійська, противнику вдалося

переправитися на правий берег Стиру, тривали бої на південний схід від Колок. Росіяни змогли відбити контратаку противника в районі села Гораймівка [21].

У наступні дні російські війська провели успішну операцію на лівому березі Стиру, на північ від Рафалівки. Їм удалося вибити противника з фільварка Олександрія та села Рудка-Бельсько-Вольська. При цьому ними захоплено в полон п'ять офіцерів, 200 нижніх чинів, захоплено як трофеї два кулемети [23]. На південь від містечка Невель (на Прип'яті) росіяни зайняли село Храпин. На лівому березі Стиру поблизу Рафалівки їхня кавалерія захопила фільварок Залядин [24].

Отже, на середину жовтня 1915 р. на Волинському Поліссі фронт набув плинного характеру. Боротьба точилася за окремі населені пункти, за контроль над стратегічно важливими об'єктами та комунікаціями. У цій ситуації командувач 8-ї армії ген. О. Брусилов вирішив прорвати оборону противника й завдати удару в районі Чорторийська. Операція готувалася ретельно, концентрацію ударних сил проти Чорторийська російське командування намагалось проводити непомітно для ворожої розвідки. Основну ударну групу становили 2-га стрілецька дивізія на чолі з генералом Білозором та четверта («Залізна») стрілецька дивізія під командуванням генерала Денікіна.

У ніч на 16 жовтня 2015 р. дивізії розгорнулися проти Чорторийська й Новосілок, а наступної ночі перейшли Стир. На Чорторийськ кинута 16-й стрілецький полк, який у результаті стрімкої атаки взяв містечко майже дощенту знищивши 1-й гренадерський Кронпринца полк, захопив гармати, кулемети та обози [7, с. 264]. Друга дивізія відтіснила австро-німецькі війська до Лісового.

Австро-угорські війська, стримуючи наступ росіян, намагалися контратакувати. Так, у ніч на 18 жовтня супротивник перейшов у наступ у районі Гути Лісівської, на північний захід від Чорторийська. Одночасно з цим у районі Рудні відбувся бій. Російські солдати відбили всі атаки, а згодом перейшли в наступ, у результаті якого взято в полон семеро офіцерів і 400 нижніх чинів – австрійців. У районі на захід від с. Комарово штиковим ударом супротивника вибито з окопів на передових позиціях [17]. На захід від Чорторийська австрійці здійснили спробу контрнаступу на село Будки, але вогнем артилерії були зупинені. Також не мала успіху й атака на село Комарове [25].

На ранок 20 жовтня «Залізна» дивізія прорвала фронт на ділянці 18 км і до 20 км заглибилася на територію противника, утворивши прорив у вигляді літери П. Російські війська взяли Куликовичі, почали обстрілювати з артилерії Колки, де розташовувався ворожий штаб. Військові підрозділи, які діяли в районі Колок, перехоплювали обози, транспорти, пошту противника [7, с. 265]. Російські війська також провели успішний наступ на північний захід від Чорторийська й розширили плацдарм прориву ворожих позицій біля с. Будки. Під час атаки на ворожі позиції захоплено кулемети та 412 полонених австрійців і німців [29].

Запеклі бої у 20-х числах жовтня відбувалися поблизу с. Кукли. Під ранок 22 жовтня німецька артилерія розпочала потужний артобстріл російських позицій біля села, а на вечір Кукли зайняли польські легіонери. У цій битві взято в полон одного російського офіцера й 250 солдатів. Поляки втратили вбитими одного офіцера та 27 солдатів, 60 бійців отримали поранення [36, с. 24]. 25 жовтня російські війська завдали контрудару на Кукли. Сім польських офіцерів і 162 солдати отримали поранення. Унаслідок цієї кампанії росіяни також зазнали великих втрат. Очевидець записав у своєму щоденнику, що 28 жовтня 1915 р. під Куклами поховано 400 росіян [9, с. 355–356, 360].

Із 4 по 10 листопада 1915 р. тривали жорстокі бої біля с. Костюхівка. Російські війська майже повністю розбили 21 австрійську бригаду й зайняли стратегічне узвишся, згодом назване «Польська гора». На допомогу австрійським і німецьким військам прибули польські легіонери. Після потужного обстрілу німецькою артилерією російських позицій розпочалась атака та ціною великих зусиль ворогові вдалося заволодіти узвишсям. Польський легіон у цій битві поніс найбільші до цього часу втрати [36, с. 24].

У середині листопада 1915 р. фронт відступив до р. Стир. Активні бойові дії припинилися, розпочалися позиційні бої. Із початком 1916 р. ворогуючі сторони вели бої місцевого значення. Час від часу вони проводили розвідку боєм із метою вивчення оборони противника, проводили обстріл позицій із важкої артилерії. У січні 1916 р. російські розвідники захопили одну з ворожих застав на південному сході с. Колки, здійснили вилазку на ворожі позиції поблизу с. Галузія [32, с. 47]. 31 січня росіяни з важких гармат піддали інтенсивному обстрілу с. Вовчок. Можливо, російському командуванню стало відомо, що в цей день у село на ворожі позиції приїхав начальник генерального штабу з Берліна генерал Фалькенгайм з іншими генералами та офіцерами штабу [8, с. 386]. Окрім операцій більшими силами, росіяни вдавалися до диверсійно-розвідувальних операцій. Зокрема, на південний схід від Колок

російська розвідка закидала гранатами заставу противника й захопила її. Вислана на підмогу австрійцями допомога була розсіяна вогнем [30]. На початку лютого вдалі вилазки здійснено росіянами в районі Галузії, Кухоцької Волі, де розвідники, здолавши дротяні огорожі, знищили заставу та взяли полонених [31].

Весняний період 1916 р. австро-німецькі війська використали для укріплення оборонних рубежів, побудови системи тилових комунікацій. Глибина оборони австро-німецьких військ сягала до 9 км і складалась із двох-трьох ліній суцільних окопів, з'єднаних між собою. Російська армія використала цей період для мобілізації всіх сил і засобів для підготовки наступу, відомого як «Брусиловський прорив».

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Отже, аналіз перебігу воєнних дій на Волинському Поліссі у 1915 – на початку 1916 р. свідчить, що «Великий відступ» російських армій на Східному фронті Першої світової війни супроводжувався численними кровопролитними боями. У Поліському регіоні в цей період відбулася велика концентрація військ воюючих сторін: підрозділи австро-угорської, німецької та російської армій, польські легіони. Найбільшу інтенсивність боїв простежено в межиріччі Стиру й Стоходу, що підтверджується багатьма джерелами (писемними, речовими та усними). Наслідками цих бойових дій стала окупація значної території Волинського Полісся айстро-німецькими військами. Російським арміям ці битви дали можливість зупинити просування противника далі на схід і стабілізувати лінію Південно-Західного та Західного фронтів.

Перспективу досліджень порушеної в статті проблеми зумовлено необхідністю глибшого дослідження подій Першої світової війни на Волині й Поліссі задля детальнішого відтворення воєнної історії краю окресленої доби. Окрім того, подальше її вивчення сприятиме виявленню нових місць бойових дій на території регіону, масових поховань загиблих воїнів для належного вшанування пам'яті жертв Великої війни.

Джерела та література

1. Брусилов А. А. Мои воспоминания. Москва: Воениздат, 1946. 264 с.
2. Брусилов А. А. Мои воспоминания. Москва: Воениздат, 1963. 216 с.
3. Брусилов А. А. Мои воспоминания. Москва: Воениздат, 1983. 256 с.
4. Дем'янюк О. Й. Бойові дії військ Південно-Західного фронту на Ковельському напрямку влітку 1916 р. *Військово-науковий вісник*. Львів: ЛВІ, 2014. Вип. 22. С. 105–116.
5. Дем'янюк О. Й. Камінь-Каширщина напередодні та під час Першої світової війни. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Камінь-Каширський в історії Волині та України*. Луцьк, 2006. С. 69–70.
6. Дем'янюк О. Перша світова війна на волинському Поліссі. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Старовижівщина з глибини століть*: наук. зб.: [матеріали ХХVIII Волин. обл. іст.-краєзнавч. наук. конф.]. Луцьк, 2008. Вип. 28. С. 357–361.
7. Деникин А. И. Путь русского офицера. Москва: Современник, 1991. 300 с.
8. Krasicki A. Dziennik z kampanii rosyjskiej 1914–1916. Lwow, 1934. 468 s.
9. Krasicki A. Dziennik z kampanii rosyjskiej 1914–1916. Warszawa, 1988. 547 s.
10. Кресновский А. История русской армии. 1915–1917 гг. Москва: Голос, 1994. Т. 3. 368 с.
11. Науменко А. В. Бойові дії на Волині у 1914–1915 рр. *Щит і меч землі Дубенської: Воєнна історія краю*: матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Дубно, 26 верес. 2014 р.). Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2014. С. 146–152.
12. Науменко А. В. До історії бойових дій на Волині під час Першої світової війни. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії краю*: наук. зб. Луцьк: МП «Пульс», 2009. Вип. 30. С. 160–164.
13. Новое время. 1915. 07 октября (24 сентября).
14. Новое время. 1915. 15 (02) сентября.
15. Новое время. 1915. 19 (06) сентября.
16. Новое время. 1915. 20 (07) сентября.
17. Раннее утро. 1915. 2 ноября (20 октября).
18. Русское слово. 1915. 06 октября.
19. Русское слово. 1915. 08 октября (25 сентября).
20. Русское слово. 1915. 09 октября (26 сентября).
21. Русское слово. 1915. 11 октября (28 сентября).
22. Русское слово. 1915. 12 августа.
23. Русское слово. 1915. 14 октября (1 октября).
24. Русское слово. 1915. 15 октября (2 октября).
25. Русское слово. 1915. 1 ноября (19 октября).

26. Русское слово. 1915. 21 (08) сентября.
27. Русское слово. 1915. 21 августа, 23 августа.
28. Русское слово. 1915. 25 августа.
29. Русское слово. 1915. 3 ноября (21 жовт.).
30. Русское слово. 1916. 10 января (28 декабря).
31. Русское слово. 1916. 26 (13) февраля.
32. Соловйов О. Бойові дії на Волині в роки Першої світової війни. *Науковий вісник ВДУ*. 1998. Вип. 1. С. 46–50.
33. Соловйов О. М. Володимирський повіт у роки I Світової війни. *Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету ВДУ ім. Лесі Українки*. Луцьк, 1998. Вип. 3, С. 95–100.
34. Стратегический очерк войны 1914–1918. Ч. IV. Москва, 1922. 133 с.
35. Фалькенгайн Э. Верховное командование 1914–1916 в его важнейших решениях. Москва, 1923. 279 с.
36. Хомич П. Маневиччина крізь віки: наук.-краєзнав. нарис. Луцьк: Вид-во «Медіа», 2005. 400 с.
37. Шабала Я. М. Перша світова війна. Українська революція (1914–1921 рр.). *Західне Полісся: історія та культура*. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2012. 784 с. С. 294–302.

Петр Хомич. Вольнское Полесье во время Первой мировой войны: боевые действия в 1915 – начале 1916 гг. В статье анализируется ход военной кампании на Вольнском Полесье в 1915 – начале 1916 гг. Основное внимание уделяется динамике продвижения линии фронта в данном регионе, основным военным операциям, которые проводились во время так называемого «Большого отступления» российских войск и в условиях стабилизации фронтовой линии по реке Стырь на грани 1915 и 1916 гг. На основе изучения широкого круга исторических источников воспроизведен ход отдельных боев и локализовано их с привязкой к современным населенным пунктам Вольнского Полесья; характеризуются силы и средства ведения боевых действий воюющими сторонами, анализируются последствия главных сражений и их влияние на общую ситуацию на Юго-Западном фронте. Освещается участие польских легионеров в битвах с русскими войсками на территории современного Маневичского района.

Ключевые слова: Первая мировая война, Вольнское Полесье, Юго-Западный фронт, боевые действия, русская армия, австро-германские войска, польские легионы.

Petro Khomych. Volyn Polissya During the First World War: Hostilities in 1915 and at the Beginning of 1916. The article analyses the course of the military campaign in Volyn Polissya in 1915 and at the beginning of 1916. The main attention is paid to the dynamics of the advance of the front line in the region, the main military operations taken place during the so-called «Great retreat» of Russian troops and in conditions of stabilization of the front line on the river Styr in the end of 1915 and at the beginning of 1916. On the basis of the study of a wide range of historical sources, the course of some battles was recreated and localized with the reference to the modern settlements of the Volyn Polissya, the forces and means of conducting military operations by the fighting parties were characterized, the consequences of the main battles and their influence on the general situation on the South-Western Front were analysed. The participation of Polish legionnaires in the battles with Russian troops at the territory of the modern Manevitsky district was covered.

Key words: First World War, Volyn Polissya, South-Western Front, hostilities, Russian army, Austro-Germanic troops, Polish legions.

Стаття надійшла до редколегії
15.09.2018 р.

УДК 94(470+571)«18/19»(092):355.1-057.36

Ігор Коляда, Ігор Ільницький

Ф. Трепов (молодший) – генерал-губернатор областей Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни (липень 1916–лютий 1917 рр.): штрихи до портрету

У статті в контексті політики російської окупаційної влади в Східній Галичині в період Першої світової війни на основі нових архівних матеріалів реконструйовано біографію та висвітлено різні аспекти діяльності Федора Федоровича Трепова (молодшого) на посаді генерал-губернатора областей Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни (липень 1916–лютий 1917 рр.).